

Metody a formy práce vhodné pro rozvíjení dětského vyjadřování v předškolním věku

Metody a formy práce pro jazykovou výchovu v předškolním věku jsou dány jejími cíli a úkoly, které jsou definovány v RVP PV.

Úkoly jazykové výchovy:

- a) rozvíjení slovní zásoby
- b) péče o spisovnou výslovnost a zřetelnost vyjadřování
- c) zdokonalování povědomí o gramatické stavbě jazyka
- d) rozvíjení souvislého jazykového projevu.

Abychom těchto náročných cílů mohli dosáhnout, je vhodné zvolit co nejvhodnější metody a formy práce.

Základní metody:

- a) didaktická hra;
- b) čtení knih a dětských časopisů s uplatněním metod kritického myšlení, tj. čtení s porozuměním, čtení s předvídáním, myšlenková mapa apod.;
- c) diagnostické metody;
- d) **rozhovor;**
- e) **popis předmětu, obrázku, situace;**
- f) **samostatné vyprávění;**
- g) **reprodukcí (pohádky, příběhu);**
- h) **dramatizaci;**
- i) **kooperativní hry, činnosti.**

Každý s uvedených úkolů jazykové výchovy vyžaduje specifický přístup.

a) + c) + d) Rozvíjení slovní zásoby:

Abychom mohli rozvíjet slovní zásobu dítěte, je třeba nejprve využít diagnostické metody (pozorování, rozhovor aj.), abychom zjistili, na co se u konkrétního dítěte zaměřit, je třeba přistupovat k dětem předškolního věku s ohledem na jeho individuální a věkové zvláštnosti. Musíme volit také vhodné prostředky jazykověvěchovné práce, např.:

1. Příležitostný rozhovor (s učitelkou)

Rozhovory, přestože působí nepřímo, hrají ve výchově řeči velkou roli. V MŠ jej navazujeme kdekoli a kdykoli: *při vycházkách, mytí, ranním příchodu do školy nebo při odchodu z ní, při hrách*. Učitel je může využívat i plánovitě, tj. zapojuje do rozhovoru nesmělé dítě, jindy se zaměřuje na rozvíjení nebo upevňování slovní zásoby nebo na krátké ověření stavu výslovnosti. Tento typ rozhovoru je obdobný jako ten v rodině a neklade na dítě větší nároky.

2. Rozhovory mezi dětmi

Mají podobný význam jako rozhovory s učitelkou. Nejsou sice vedeny kultivovaným jazykem (netvoří tedy jazykový vzor), ale dítě je u nich zaujato obsahem sdělení a učí se jej vyjádřit co nejúplněji tak, aby posluchač dobře rozuměl, aby přijal jeho návrhy nebo názory. V kolektivu se dobře rozvíjí i promluva dětí, které při kontaktu s dospělým trpí ostychem.

3. Připravený rozhovor a beseda

V jednotlivých zaměstnáních často probíhají plánovité, předem připravené rozhovory učitelky s dětmi, ve starším oddělení i besedy, které učí dítě prostřednictvím jazyka nebo s jeho pomocí poznávat svět a formulovat vlastní postřehy a nápady. Učitelka promýšlí rozhovory nejen po věcné stránce, ale promýšlí i přesnou formulaci otázek a uvažuje o možných odpovědích dětí.

4. Využití maňáska

V předškolním věku se poměrně často využívá i rozhovorů, v nichž s dětmi místo učitelky nebo „za ně“ mluví maňásek. Tento způsob práce se využívá i u dětí mladšího školního věku, viz Klímová, K., Svobodová, J. *Čeština s maňáskem Hláskem* pro 2. a 3. ročník. Praha: Scientia. K učebnici je také metodická příručka, kde najdeme, jak s maňáskem v hodinách českého jazyka pracovat. Některé z úkolů se dají velmi dobře využít už v MŠ.

5. Didaktická hra

Je vedle rozhovoru druhým typickým prostředkem rozvíjení jazykové výchovy. Didaktické hry rozvíjejí fonemický sluch, výslovnost hlásek, prohlubují slovní zásobu, učí vytvářet souvislé texty na dané téma, umožňují i „pohrávání“ se zvukovou nebo významovou stránkou jazyka. Náměty mnohých her se objevují i na stránkách odborných časopisů. Je třeba mít na paměti, že hry musejí být pro děti zajímavé, nesmějí být statické a měly by dětem umožnit jejich seberealizaci.

6. Napodobivé hry a hry s pravidly

Jednoduché napodobivé hry rozvíjející výslovnost nemusíme nacvičovat, protože děti různé takové hry znají. Ostatní jazykové hry je třeba vysvětlit stejně jako hry s pravidly, např. hru s obrázky, kdy děti poznávají svůj obrázek podle popisu učitelky, později podle popisu jiného dítěte. Musíme nacvičovat a nesmíme se vzdát, nejde-li všechno hned dobře (je to obtížný úkol). Didaktické hry se hrají vždy pod vedením učitelky. Jen ona může posoudit, zda byl úkol hry splněn.

K rozvíjení vyjadřování slouží i jiné prostředky, např. básničky, říkanky provázené pohybem, hádanky, a to lidové i umělé.

V předškolním věku se slovní zásoba dítěte rozšiřuje souběžně s rozvojem poznání. Obohacují ji především výrazy, které svým obsahem odpovídají zkušenostem a znalostem dítěte. Proto i rozsah slovníku jednotlivého dítěte ukazuje na okruh jeho znalostí a zkušeností.

Cílem učitele v MŠ není poznat celý rozsah slovní zásoby dítěte, nýbrž snažit se poznat její úroveň, abychom věděli, kde navazovat a také abychom poznali, které děti potřebují individuální péči.

Při obohacování slovní zásoby se **zaměřujeme především na:**

LEXIKÁLNĚ-SÉMANTICKOU ROVINU – aktivní a pasivní stránka řeči – spojení mezi jazykem a myšlením

V rámci rozvoje této roviny se zaměřujeme na:

- **systematické objasňování významu slov** – předmětů, jevů a činností, při veškerých aktivitách podporujeme potřebu dítěte aktivně pojmenovávat předměty, jevy v jeho okolí

Touto systematickou aktivizací slovní zásoby a podporou intelektuální řeči děti umí užívat:

- **Synonyma** – slova stejného významu, ale nespolečně znějící (moc-hodně, běžet-utíkat...)
- **Homonyma** – souzvučná slova, ale různého významu (koruna-královská, platidlo; kolo – plavací, dopravní)
- **Antonyma** – významově protikladná (pěkný-škaradý, tenký-tlustý)
- **Nadřazené pojmy** – zvířata-slepice, pes, kočka; zelenina – okurka, rajče, paprika; rodina-maminka, táta
- **Podřazené pojmy** – panenka, míč, stavebnice – hračky; kladivo, pila, kleště – nářadí

Nejmladší děti: měly by znát konkrétní podstatná jména a slovesa

Starší děti: měly by pojmenovat i vlastnosti předmětů a jejich vztahy, a to i ty, které konkrétně nevidí, ale na základě představy – např. jakou srst má pes, kterého máš doma, jakou panenku, autíčko by sis přál(a).

Nejstarší děti: znalost synonymních výrazů pro běžné pojmy (holčička-děvčátko), pojmy nadřazené a podřazené(zelenina-okurek). Správně užívají abstraktní pojmy, i když je ještě nedovedou vysvětlit (radost, smutek).

b) péče o spisovnou výslovnost a zřetelnost vyjadřování

Zaměřujeme se na:

FONETICKO-FONOLOGICKOU ROVINU – zvuková stránka řeči – protože by dítě před zahájením školní docházky mělo disponovat správnou výslovností všech hlásek je třeba věnovat pozornost těmto faktorům řeči – **tempo, rytmus, dynamika, melodie, dechovým i fonačním cvičením a cvičením sluchové diference.** Proto do denního programu v MŠ zařazujeme :

– **dechová a fonační(hlasová) cvičení** – nácviky dýchání v pozici vleže, vestoje s využitím pomůcek(peříčka, větrníky, foukací hračky, píšťalky, foukací harmonika, flétna...)

- **cvičení fonemické diference**- rozvoj sluchové paměti, sluchová analýza a syntéza(rozklad slov na slabiky- nejprve pomocí rytmyzace, určování počáteční hlásky, vyčlenění koncové hlásky, rozklad slov na hlásky- nejtěžší), smyslové a psychomotorické hry

- **artikulační cvičení** – imitace významových zvuků(zvířat, dopravních prostředků, okolní zvuky), dětská říkadla, říkanky, rozpočítadla,(rozvoj rytmického cítění, melodie, tempa, dynamiky), zpěv(správné dýchání, tvoření hlasu, výslovnost)

Cíle a úkoly jazykověvýchovné práce jsou propojeny s dalšími rovinami, které uplatňujeme průběžně, a to:

a) MORFOLOGICKO-SYNTAKTICKÁ ROVINA - gramatická správnost řeči

- Cvičení a hry v nichž je věnována pozornost správným tvarům podstatných jmen, sloves, přídavných jmen a používání jednotného a množného čísla

b) PRAGMATICKÁ ROVINA – schopnost aktivně se účastnit konverzace při zachování pravidel dialogu, schopnost vystihnout a přiměřeně reagovat na nonverbální projevy a udržet téma rozhovoru.

Všechny formy, jimiž rozvíjíme řečové dovednosti dětí provádíme podle uvážení :

- **individuálně**
- **skupinově**

.....